

**ERIC VOEGELIN
İNSANLIK DRAMASI:
DİN-POLİTİKA İLİŞKİLERİ**

Kitabı Üzerine*

œ

Serhat Buhari BAYTEKİN

“İMAN ETMEYEN DÜŞÜNEMEZ!” der Heidegger. Aksi de doğrudur. İman etmek için de ‘düşünmek’ lazımdır. Düşünmek ama nasıl? İnanıcı dışarıda bırakan bir ‘düşünmek’, düşünmek midir? Yahut aklı dışarıda bırakarak ‘inanmak’, hakikaten inanmak mıdır?

“Sorgulamak inancın özüdür” diyor Alman filozof Eric Voegelin çağdaşı Heidegger’in sesini yankılayarak.. Muhafazakâr olmak modern dünyada güçtür. Bilimin göz kamaştırıcı aydınlığı ve fütursuz sorgulamaları, devrimlerin uğultusu ve hızla geçen zaman muhafazakârın ıstırabını katlar.

* Bengül GÜNGÖRMEZ, *Eric Voegelin İnsanlık Draması: Din-Politika İlişkileri*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2011

Modern zamanlarda Eric Voegelin bu ıstıraba inat yazdıklarında ısrarla “inancı” vurgular.

Almanya’dan Nazizme muhalifliği nedeniyle “okyanus ötesine” kaçmak zorunda kalan filozof Eric Voegelin, moderniteye, politikaya ve dine ilişkin “modern” argümanlara ve bize Aydınlanma düşüncesinden miras kalan bütün “modern” klişelere meydan okuyor; akıl ile inanç dikotomisine, mitos/felsefe, felsefe/vahiy, din/bilim, din/politika tarzındaki aydınlanmacı her tür dikotomiye ve klişeye meydan okuyor. Voegelin bir yandan “akılda inanç, inançta akıl vardır” derken öte yandan modernitenin “seküler” tarih tasarımının arkasında yatan teolojik nüveyi gözler önüne seriyor.

Paradigma yayınlarından geçtiğimiz günlerde çıkan “*Eric Voegelin: İnsanlık Draması, Din-Politika İlişkileri*” adlı kitap Alman-Avusturyalı-Amerikalı filozof Eric Voegelin’in politika felsefesini mercek altına alıyor ve bunu yaparken de Batı düşünce dünyasında uzun tarihsel bir yolculuğa çıkmayı mümkün kılıyor. Voegelin, sıra dışı bir filozof. Sıra dışı çünkü bildik modern terminolojiyle konuşmadığı gibi uzman edasıyla ahkâm da kesmiyor. Voegelin’in metnlerinin en temel özelliği inter-disipliner bir yaklaşım benimsenerek yazılmış olması. Güngörmez, Voegelin hakkında yazdığı kitabında bunu şöyle ortaya koyuyor:

“Voegelin yalnızca kendi disiplininin çerçevesi içinde sıkışıp kalan bir “disipliner sofı”, ya da kendi disiplininin hakikatlerine iman etmiş bir “mümin” değil entellektüel ilgileri geniş, sınır tanımaz bir düşünürdür. O, eserleri boyunca bizi düşünce tarihinin sonu gelmeyen filozoflarının, düşünürlerinin, edebiyatçıların, şairlerinin, tarihçilerinin, sanatçıların ve sanat tarihçilerinin, antropologların, teologların, din adamlarının, ilkçağın, ortaçağın ve modern çağın âlimlerinin mitolojik karakterlerin sesine kulak vermeye zorlamakta, bu şahsiyetlerin verdiği eserlerle dolu bir müzede bizi dolaştırmaktadır.”

Voegelin’in disiplinler arası temayülüyle meseleleri ele alışı klasik kavrayışı yıkıyor ve önümüze inanılmaz derecede orijinal fikirlerin serilmesini sağlıyor: vahiy ile felsefeyi, akıl ile inancı nasıl uzlaştırırız? Din-politika ilişkisi hakkında ne söylenebilir? Politik dinler ne demektir? Modernitenin kendisi sekülerlik iddiasına rağmen yeni bir tür “din” mi-

dir? Bütün bu sorular Voegelin'in eserleri nezdinde bu çalışmanın içinde cevap buluyor.

Güngörmez, "ülkemizde henüz hiç tanınmayan bir düşünür olan, Eric Voegelin (1901-1985)'in politika teorisini, Voegelin'in moderniteye yaptığı eleştiri çerçevesinde ele alıyor. Güngörmez'e göre, "yirminci yüzyılın en tartışmalı filozoflarından biri olan Voegelin, "aşkın tecrübe"yi politik teorinin dışında bırakan yahut hiçe sayan modern politika teorisini radikal bir tarzda eleştirir. O, aynı zamanda, antik Yunan politika felsefesi ve Yahudi-Hıristiyan geleneği temelinde "aşkın tecrübe" ile politika arasındaki ilişkiyi yeniden tesis eder. Onun politika teorisi, politik eylemde bulunan insanın, varlığın aslî "temeli"yle tekrar buluşmasını, moralite ve politikayı bir arada düşünebilmemizi ve ideoloji ile politikayı birbirinden ayırabilmeyi sağlayacak temel felsefi kriterleri keşfetmemizi mümkün kılar. Hepsinden önemlisi, Voegelin, politika teorisinde, modern dönemde kaybedilmiş olan "ortaklığın"; "politik, moral ve spirütüel ortaklığın" felsefi ve sosyolojik varolma koşullarını gözler önüne serer. Bu ortaklık, insanın "temel" tecrübesiyle, insanın "anlam" arayışıyla ilişkilidir; "temel" tecrübesinin kaybı, "ortaklığın" kaybı demektir."

Yine Güngörmez'e göre bu çalışma yalnızca Batılı bir düşünürün ferdi fikirlerini değil insanlığa konuşan bir filozofun insanlık hakkındaki konuşmalarını ele alıyor ve bu yüzden Güngörmez, Voegelin'in fikirlerinde Batı'yı tanıma imkânını elde ettiğimiz gibi kendimize, ülkemize ait şeyleri de kolaylıkla yakalayabileceğimizi söylüyor. Voegelin, Güngörmez tarafından Batı düşünürleri arasında yalnızca "muhafazakâr" değil, "anarko-muhafazakâr" kimliğiyle de değerlendiriliyor. Güngörmez'e göre,

"Ülkemizde pozitivist entelektüel paradigmanın hâkimiyetinin bir neticesi olarak Batı düşüncesinin, bilhassa da Alman tarihsel düşünce geleneğinde önemli bir yer işgal eden muhafazakâr, radikal muhafazakâr, idealist çizgideki politika düşünürlerinin fikirlerinin görmezden gelindiği, yalnızca dilimize tercüme edilen kitap sayısına bakılarak bile anlaşılabilir. Bizim için Batı düşüncesinin bu yüzü hâlâ bir muammâdır. Eleştirmek için bilmek gerekir. Yalnızca bildiğimiz fikirleri eleştirebiliriz.

Biz ise bir “muammâ”yı eleştiriyoruz. Entelektüel dünyamıza musallat olan ideolojik seçmeci zihniyet bilmediklerini de ucuz bir eleştiriye tâbi tutar. Karşı karşıya kaldığımız şey, bir klişeler ve önyargılar dizisidir. Bugün Nazizm geçmişine rağmen, Carl Schmitt’in fikirleri Batı politik düşüncesinde karşımıza “sol Schmittizmi” olarak çıkabiliyorken, bizim bırakın böyle bir yorum yapmayı, bu düşünürlerle alâkalı doğru düzgün bir tasavvura sahip olmayışımız, kitaplarının hepsini kendi dilimizde okuyamamız dahi, bahsini ettiğimiz durumun dramatik bir ispatıdır. Bu, bir tür entelektüel körlük, fanatiklik, yobazlık ve bağnazlıktır; ülkemiz açısından büyük bir kayıp ve talihsizliktir. Peşin fikirlere, önyargı ve klişelere itibar etmektir. Düşüncenin standartlaşması, betonlaşması, donup kalıplaşması ve paçavralaşmasıdır. Dünyayı kendi dilimizde bütünüyle takipten mahrum kalmak, yabancı lisan bilmeyen başkalarını da bu mahrumiyete mecbur bırakmaktır. Dil ile ve mümkünse diller ile düşünmek mecburiyetinde olan bir ülkeyi, anlamaya ve dünyasına girmeye çalıştığı başka bir dilden mahrum bırakmaktır. Bu çalışma, şu eksikliği gidermek gâyesindedir: Voegelin gibi, her ne kadar muhafazakârlığı “tartışmalı” olsa da, bu çizgide yer aldığını tahmin ettiğimiz mühim bir politika düşünürünü takdim etmek, bu suretle politik düşüncemize şimdiye kadar bigâne kalınmış farklı fikirlerin girmesine katkıda bulunmak ve varsa bu fikirlerden elde edebileceğimiz fikrî hâsılatı değerlendirmek.”

Güngörmez kitabında yalnızca Voegelin’in külliyatından fikirler aktarmakla yetinmeyerek Voegelin’in politika felsefesinden hareketle “praksis”e dönüyor ve çağımız modern hayatını yaşamak zorunda olan “dindar” kesime kamusal alandaki varoluşlarının “teorik” temelini tesis edecek, dindar olanlarla olmayanlar arasındaki diyalog, müzakere ve uzlaşmayı sağlayacak teorik argümanları Voegelin’in tezlerinden hareketle ortaya koyuyor. Güngörmez, Voegelin hakkında şöyle yazıyor;

Kanâatimizce Voegelin, filhakika mütefekkir olduğu kadar bir eylem adamı. Temâşâyâ bu kadar değer ve önem atfeden, praksisi en azından temâşâdan yoksun praksisi yahut politik eylemi her fırsatta şiddetle kritik eden ve temâşâdan muhakkak aşağı gören temâşâ filozofu Voegelin, savunduğu argümanların neticesine bakıldığında karşımıza âdeta bir eylem adamı olarak dikilir. Düşüncesindeki espri şudur: tartışma ve di-

yalog, yani kamusal alanda tartışma ve diyalogun sınırlarını genişletmek. Buna mukabil kamusal alanın sınırlarını genişletmek. Voegelin, akıl dediğimiz şeyin muhtevasında inancın, inancın muhtevasında da aklın bulunduğunu söylemekle aslında dindarların kamusal alandaki politik tartışmalara iştirakinin resmen önünü açıyor. Dindar kişinin dinî argümanlarla da olsa kamusal tartışmalara iştirak edebilmesinin, ve bu argümanların, başka seküler argümanlar gibi kamusal alanın diğer iştirakçileri tarafından nazar-ı itibara alınmasının ve tartışılmasının önünü açıyor. O, "açıklık"a dayanan "politik arkadaşlık" temelinde dindar ile dindar olmayan kişiler arasında tartışma ve diyalogu çoğaltmayı hedefliyor. Aksi istikametten Voegelin bize, kamusal alanda boy gösteren, dine bağlı, din dışı, seküler addedilen argümanların yahut politik argümanların filhakika seküler olup olmadıklarının tetkikinin yollarını ve metodunu da gösteriyor. Âdeta bir cüruf ayıklayıcı filozof olarak, seküler, dünyevî ve mâsummuş gibi görünüp özünde "dinî" olan argümanların ipliğini pazara çıkarıyor. Böylece kamusal alanda, dinî argümanların dinî argümanlar olarak, din dışı-seküler argümanların da seküler argümanlar olarak sağlıklı bir şekilde tartışılabilmesinin temellerini atıyor."

Tarihsel bir kopuş yaşamış ülkemizde Güngörmez'in çalışmasının takdiminde Voegelin için yazdığı şu paragraf Türk modernizminin mevcut durumuyla neden eleştiriye tabi tutulması gerektiği fikrini ortaya koyması bakımından da anlamlıdır:

"Voegelin, maddi tekâmülü, mâneviyatı zararına inkişaf etmiş bir medeniyetin put kırıcı filozofudur. Onun eserleri bir buhranın şuuru ve kayıdır. Medeniyet değiştirmiş, irtidat etmiş, yani din değiştirmiş mürted Batı'nın buhranının ve krizinin kaydı.. Voegelin'e göre modernite bir "ruh hastalığı"dır. Felsefesinden politikasına Batı bu zardan, spirütüel hastalıktan muzdariptir ve bu hastalıktan kurtuluşu şu kelimedede gizlidir: "hatırlama". Kadim geleneği hatırlama ve aşkınlığın yeniden keşfi. "Hatırlama" mâzinin propagandası değildir. Mâziye romantik bir iştihak, perestiş, özlem de değildir. Mâziyi bütünüyle burada ve şimdi tekrarlamak yahut gerçekleştirmek hiç değildir. "Hatırlama", insanlığın aslî tecrübesinin, "aşkınlık", "temel" yahut "Tanrı tecrübesi"nin hatırlanmasıdır. Hatırlama, şuuraltında değil, şuurda gerçekleştirilir."

şir. “Hatırlama” şu iki kelimeyi ihtiva eder; “akıl” ve “tecrübe”. Hatırlama, Platon/Aristoteles’in arayışı, Augustinus’in yakarışı, Descartes’in meditasyonudur. Hatırlama, modern düşünürün unuttuğu şeyin, “aşkın tecrübe”nin, “tecrübenin”, filhakika “hakikat”in hatırlanmasıdır.”

Güngörmez’in “Eric Voegelin İnsanlık Draması” adlı bu çalışması çağımızın en önemli sorunlarına; özellikle din-politika ilişkilerinden kaynaklanan sorunlara ışık tutması bakımından okunmaya değer. Ayrıca yazarının dili ve üslubu sosyal bilimlerde kendimize ait bir dilin gelişmeye başladığının da bir göstergesi. Güngörmez’in çalışması henüz bilinmeyen Voegelin’in külliyatının – yaklaşık kırk cilt- ülkemize ve dilimize kazandırılmasına vesile olacağı aşîkâr.

Güngörmez’in doktora tezi olan bu çalışma, hem şekil hem de içerik bakımından hakiki anlamda bir tez olarak karşımıza çıkıyor. Aynı zamanda tez, bir doktora çalışmasının nasıl olması gerektiği konusunda doktora öğrencileri için örnek bir çalışmadır. Doktora öğrencisinin yaşadığı tüm zorluklar ve de hayatı boyunca edindiği tecrübeler sadece olup biten şeyler değildir. Onlar aynı zamanda fikirleri etkileyip bir tezin ortaya konmasına vesile olan fikir adacıklarıdır. Güngörmez de tezini yazarken hem her doktora öğrencisinin yaşadığı zorlukların üstesinden gelerek hem de hayattan edindiği tecrübeleri tezine taşıyarak hayatı ve tezi arasında ciddi bir bağ kurmuştur. Belki de bu tezin hakiki anlamda bir tez olması biraz da bundan kaynaklanmaktadır.

Eric Voegelin İnsanlık Draması: Din-Politika İlişkileri adlı bu çalışmayı özellikle muhafazakârlık, Batı muhafazakârlığı, din-politika ilişkileri, politika bilimi, politika felsefesi ve uygarlık tarihi ile ilgilenen akademisyenler ile okurlarımıza şiddetle tavsiye ediyorum.∇

